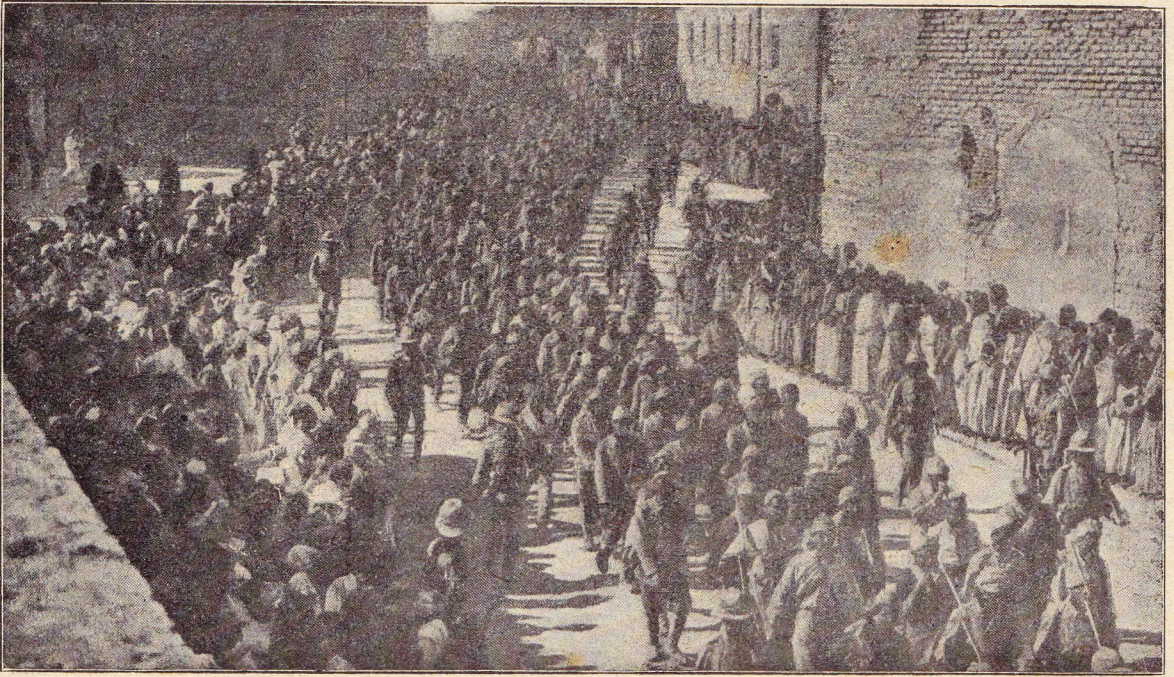

Intocht der Engelschen in Bagdad.

Wat aardhoopen van het oude Jericho, onsamenghangende woningen, overwelfde kelders en gehavende galerijen : ziedaar de moderne stad.

De zeldzame inwoners, die men er ontmoet, zijn voor 't meerendeel zwartjes. Er verblijven een driehonderd uitwijkelingen, gekomen uit Marokko, Abyssinië, men weet niet van waar. Wat de bevolking van voor den oorlog aangaat, die uit priesters en hotelhouders bestond; deze is verdwenen.

Officieren leven in de verlaten hokken, gehurkt onder hun muskietengordijn, want men moet er vooral op bedacht zijn de muskiet-beten te vermijden, daar deze een bijzonder kwaadaardige en hardnekkige malaria verspreiden. En niet alleen moet men zich voor deze insecten hoeden, er zijn daarenboven nog de schorpioenen en de gehoornde adders. »

Toch waren niet alle sektoren van het front in Palestina zoo slecht gelegen als deze van Jericho. Chancel bezocht ook deze van Jaffa, die zich uitstrekte van de Middellandsche zee tot aan den stroom Aoudja. Men kon hem in drieën onderverdeelen.

« Het eerste gedeelte — aldus de schrijver —, dat langs de zee loopt, bestaat uit duinen; het tweede omvat de voor den oorlog bewerkte en vruchtbare vlakte met haar oranje-appel-boomen, schaduwrijke rivieren en groenende velden; het derde, dat aan het front van Nabloes grenst, bestaat uit de reeds beschreven steen-heuvelrijen. »

Indische troepen waren hier gelegerd. Hun eigenaardige gewoonten hebben zij niet afgelegd. Zoo woonde Chancel het boeiend schouwspel van hun ritueel baden bij.

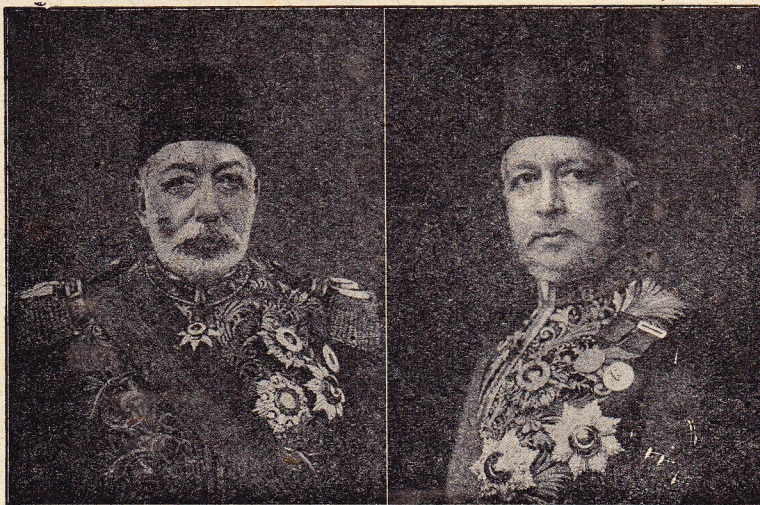
« Een helder riviértje — aldus lezen wij in zijn verhaal —, schuimt voor de sluis van een verlaten molen, en, in deze natuurlijke kuip, bespoelen de Indiërs zich met hiëratische gebaren, terwijl zij over hun schouders hun lange, golvende, van den tulband ontdane haren schudden. Anderen wasschen met citroenen hun lange banden van fijn linnen, die als vlaggen van de takken der nabije struiken wapperen. Het is een bevallig, verfrisschend en vooral nieuw tooneel in dit land, waar men én water én groen — deze twee wonderen — ontwend is. »

Wij hebben er reeds op gewezen, hoe talrijk de krijgsgevangenen waren, die in handen der geallieerde troepen bleven. Het werd dan ook een heel vraagstuk, wat met deze gevangenen begonnen moest worden.

« Het was echter merkwaardig om zien », meldt de Reuter's korrespondent, « hoe de eindelooze stoet van konvooijen, waarvan sommigen meer dan 1000 man sterk zijn, door enkele soldaten bewaakt werd. De Turken sjokten langs de droge, stoffige wegen naar den spoorweg toe. De manschappen zagen er zwak en uitgeput uit. Velen bleven aan den weg achter en werden door vrachtauto's opgenomen. »

In de uiteenzetting der krijgsgesbeurtenissen hebben wij hoofdzakelijk van Britsche troepen gesproken. Er moet echter op gewezen worden, dat deze niet alleen door de Engelsch-Indische afdelingen belangrijk gesteund werden, maar ook door Fransche detachementen.

Zoo nam het regiment ruitery van het Fransche korps in Palestina roemrijk deel aan de gevechten, waardoor de bevrijding van Palestina werd

Mohammed Reschad Chan V,
Sultan van Turkije.

Prins Said Halim Pasja,
Turksch grootvizier.

verwezenlijkt. Deze ruitery-afdeeling vermeersterde o. a., sabel in de vuist, de stad Nabloes. Zij maakte daarbij 2500 gevangenen en vermeersterde 18 kanonnen, benevens een hoop machinegeweren, terwijl haar eigen verliezen gering waren. De Britsche generaals, onder wier bevelen het regiment gestreden had, stelden er prijs op om den vertegenwoordiger van Frankrijk den meest vleuenden lof toe te zwaaien.

Daarenboven hadden de geallieerden een kostelijken bondgenoot aan den koning van Hedjaz, die hen met zijn Arabische troepen krachtig bij de krijgsverrichtingen steunde.

* * *

Toen Bagdad in Mesopotamië door de Britten in Maart 1917 — zooals wij vroeger gemeld hebben — genomen was, had de hoofdmacht der Turken weten te ontkomen. Deze trok in Noordwestelijke richting terug.

Voorloopig kwam er niet veel van uitbreiding van het sukses. Niet alleen werd het troepenvervoer in deze streek steeds moeilijker en bezwarender, maar de zomer zou alle krijgsoperaties onmogelijk maken.

Zoohaast echter de hevigste hitte voorbij was, besloten de Britten hunne aktie voort te zetten.

De Engelsch-Indische ruitery werd met de vervolging van de Turken belast. Snel rukte zij op, en het gelukte haar binnen korten tijd, de 100 km. af te leggen, die Bagdad van de vesting Ramadi scheiden. Deze versterkte plaats ligt aan den rechteroever van den Euphraat en vormde den rechtervleugel van de nieuwe Turksche lijn.

De Britsche troepen sloten de stad aan de landzijde geheel in. Na zware gevechten, werden de hoofdstellingen veroverd, die Ramadi aan drie zijden op een afstand van 3200 M. omgeven. Een poging der Turken om in Westelijke richting door te breken, werd door de Britsche kavalerie verijdeld. Een aanzienlijke buit, alsmede 3200

gevangenen, waaronder Achmed Bey met zijn staf, vielen de Britten in handen.

Deze trokken zich toen op Bagdad terug. Een lange rusttijd volgde nu. Maanden gingen voorbij, zonder dat eenig feit van belang voorviel.

Bagdad bleef in handen der Britten. Elke poging der Turken om de stad terug te veroveren, was verijdeld.

Eerst in Maart 1918 werden de krijgsbedrijven hervat, welke ditmaal van beslissenden aard zouden zijn.

Den 9ⁿ trokken de Britten Hit binnen, zonder dat zij tegenstand hadden ontmoet. Oprukkend langs den Euphraat, zouden zij eerst op 22 km. ten Noordwesten van deze plaats op Turksche stellingen stooten. De strijd werd aangebonden en, na hevige gevechten, werden ook deze stellingen genomen. De ruitery bleef daarbij niet werkeloos, maar voerde een omsingelende beweging uit, die volkomen slaagde. De vluchtende Turken leden zware verliezen en 3000 man, waaronder een divisie-generaal en eenige Duitsche officieren, werden gevangen genomen. De vervolging werd tot 45 km. ten N.W. van Hit voortgezet.

Den 20ⁿ April werden de Turken aan den Tigris in de richting van Sjergat teruggeworpen. 2500 man sneuvelden, 7500 bleven in handen der Britten.

In Oktober, zou ook hier het Turksche leger voor goed verslagen worden.

Den 26ⁿ rukte de Britsche ruitery langs den Tigris op, trok bij Sjergat over de rivier, vereenigde zich met een afdeeling gepantserde auto's, die uit het Westen kwam, en sneed de verbindings van de Turken met Mosoel af. Na hardnekkige gevechten met afwisselend sukses, werden de Turken ten N. van Sjergat uiteengejaagd. 1000 krijgsgevangenen vielen den overwinnaar in handen.

Daarmede was Mesopotamië van de Turksche heerschappij bevrijd.

De Engelschen hadden niet op hun overwin-

Oprukken der Servische artillerie.

ning gewacht om krachtige pogingen ter verheffing van het verwaarloosde land in het werk te stellen. Reeds tegen het einde van Juli waren er 21 scholen geopend, waaronder een opleidingschool voor onderwijzers, werden er landbouwkursussen gegeven, groote streken braak liggend land bebouwd, wegen aangelegd, plannen ter verbetering van het stroomgebied opgemaakt, enz.

Ook hier toonden de Engelschen zich praktische kolonisators, wien het in de eerste plaats om het welzijn van het land te doen is.

* * *

Turkije's lot was beklonken. Militair op alle fronten geslagen, door Bulgarije's afvalligheid van zijn bondgenooten gescheiden; innerlijk door een jarenlang wanbeheer verzwakt, moest het den strijd opgeven.

Het had reeds bij de Entente stappen tot het openen van onderhandelingen aangewend. Generaal Townshend werd vrijgelaten. Deze aanvaardde de opdracht, den bevelhebber van de geallieerde vloot in de Aegeesche zee, den Engelschen generaal Calthorpe, daarover te polsen. Deze liet weten, dat hij bevoegd was in naam der Entente te onderhandelen, zoo de Turken gevolmachtigden zonden.

Zulks geschiedde. Op 30 Oktober werd dan ook de wapenstilstand, met ingang op 31 Oktober, des middags, te Moedros geteekend. De Turksche afgevaardigden hadden al de eischen der Entente aangenomen. Deze voorwaarden werden

in 25 punten samengevat, waaraan we den hoofdzakelijken inhoud ontleenen:

« Opening van de Dardanellen en den Bosporus, zoomede van den uitgang naar de Zwarte Zee. Bezetting van de forten aan de Dardanellen en Bosporus door de geallieerden.

Aanwijzing en opruiming der mijnvelden.

Alle geallieerde krijgsgevangenen, benevens geïnterneerde Armeniërs en gevangenen moeten te Konstantinopel worden bijeengebracht en onvoorwaardelijk ter beschikking van de geallieerden gesteld worden.

Onmiddellijke demobilisatie van het Turksche leger, behalve wat die troepen betreft, die noodig zijn voor grensbewaking en het bewaren van de goede orde in het binnenland.

De geallieerden zullen naderhand de sterkte der effectieven, alsmede de indeeling daarvan bepalen, na met de Turksche regeering te hebben overlegd.

Overgave van alle oorlogsschepen in de Turksche wateren of in de wateren die de Turken bezet houden, en interneering derzelfde in Turksche, daartoe aangewezen, havens.

De geallieerden hebben het recht, eventueel, alle strategische punten te bezetten.

Vrij gebruik van alle Turksche havens voor geallieerde en Turksche koopvaardijsschepen.

Bezetting door de geallieerden van den Taurustunnel.

Het onmiddellijk terugtrekken van de Turksche troepen uit N.-W. Perzië tot achter de grens van voor den oorlog is reeds gelast en dit gebied

daten zijn en durft hij dezen niet gebruiken en in het vuur brengen? »

De Amerikanen zouden den generaal persoonlijk van antwoord dienen.

Dit leger stond op zich zelve onder generaal Pershing, die in nauwe voeling was met Foch en dag en uur tot aanvallen moest afwachten tot de opperbevelhebber teeken zal geven om den strijd te doen ontbranden.

Behalve de kanonnen, die zij uit hun land hebben meegebracht, ontvangen zij er nog van Pétain 1400 alsmede tanks en vliegtuigen.

Vijf honderd duizend Amerikanen staan vechters gereed. Zij zullen den linkervleugel der Duitschers aantasten, ondersteund door vier Fransche divisies.

De Duitschers staan onder bevel van von Gallwitz en bezetten den uitspringenden bocht van St-Mihiel.

Sinds 1914 is St-Mihiel bezet. Het is het hoogste punt in de buil, die 25 kilometer ver loopt in de Fransche stellingen.

Langs een kant grenst de plaats aan Eparges, aan Haute-de-Meuse, langs den anderen kant aan het beruchte Priesterbosch, waarmede de lezer in een vorig hoofdstuk kennis heeft gemaakt.

Deze bocht was oorzaak dat de Franschen langs daar nooit een offensief konden inzetten tegen Haute-de-Meuse en den Moezel.

De aanval zou gelijktijdig langs twee zijden ondernomen worden; de eene door Fransch-Amerikaansche troepen op de Maashellingen, die naar Hattonchatel loopen, den andere namen de Amerikanen uitsluitend voor hun rekening en geschiedde tusschen het Ailly- en het Priesterbosch.

Beide aanvallende vleugels zouden verbonden worden door de legergroep koloniale en in overeenstemming met de twee vleugels den vijand bestoken.

De strijd zou den 12 September, om vijf uur in den morgen ten Zuiden, om zes uur in het centrum, om 9 uur ten Oosten uitbreken.

De vijand voelde het gevaar naderen.

Hij had zich rekenschap gegeven dat een ernstig verweer uitgesloten was; daarom begon hij een vrijwilligen aftocht; het zware geschut en de munitiedepots waren reeds achteruit gebracht ten einde te beletten dat dezelfde in de handen der Amerikanen zouden vallen, bij een gebeurlijke omsingeling.

Doch ook generaal Pershing waakte. Bij de eerste tijding van een Duitschen verhuif, besloot hij onmiddellijk aan te vallen, hoewel het weder tot dan toe zeer slecht was en de regen bij beken nederstroemde.

Veertien Amerikaansche divisies zouden aanvallen, acht in de eerste, zes in de tweede lijn, ondersteund door 1500 kanonnen.

Een spervuur van drie uren ging den aanval vooraf. De zuidelijke aanval geschiedde op een front van 12, de westelijke op een van 8 mijl.

De regen had opgehouden, het weer was mooi. Het geschutvuur was zeer vinnig, de heuvelen rookten.

Talrijke vliegtuigen ondersteunden, laagvliegend, den aanval.

De soldaten waren vol vuur.

Bij den opmarsch werden tien dorpen veroverd. De Amerikanen en Franschen vielen den westkant van den uitspringenden fronthoek aan en drongen in de streek van Fresnes 12 kilometer vooruit.

Meer dan 100, door Amerikanen bemande tanks, namen aan het gevecht deel.

De tanks staken de Duitsche linies bij St-Baumont achter een dicht rookschermbank over. De Mont Sec was geruimen tijd door den rook aan het oog onttrokken om de Duitschers te verhinderen doeltreffende waarnemingen te doen.

Daarachter marcheerden de Amerikanen. Het was de eerste maal dat hun leger zelfstandig optrad. Varviny en het bosch van Thiaucourt waren spoedig vermeesterd en Vigneulles en Hendicourt vielen spoedig in handen.

De hals van de flank werd met zes mijlen vernauwd.

In minder dan twee dagen had het 1ste Amerikaansche leger, gesteund door de Fransche troepen, een volkomen overwinning behaald door gewichtige strategische doelpunten te bereiken.

De buil of boog werd door de twee broederlijk vereenigde legers bevrijd.

St-Mihiel was ongeschonden gebleven: ofwel hadden de Duitschers den tijd niet meer gehad om het vuur aan de vier hoeken der stad te jagen, ofwel voelden zij dat nu eenmaal de slechte dagen voor hen waren aangebroken, er kans bestond dat de verbondenen weldra op Duitschen bodem zouden kunnen staan en dat zij dan aan den lijve zouden ondervinden, wat het is de bevolking uit te moorden of weg te voeren en de steden plat te branden.

Het was een aangrijpend tooneel, toen de verlorene bevolking den bevrijders kwam toesnellen. Vier jaren had haar gevangenschap geduurd, en thans waren allen dronken van geestdrift.

Twee duizend inwoners verbleven nog in de stad. Clemenceau bezocht St-Mihiel, waar zijn zoon als kapitein het eerst was binnengerukt.

Metz lag voortaan onder het vuur der zware artillerie.

Een oorlogskorrespondent schreef over St-Mihiel:

« De aanblik, dien de stad bood, was voldoende vergoeding voor alle moeiten, die het kostte om het zoover te brengen.

Alle jongens van 10 tot 16 jaren waren door de Duitschers weggevoerd. Voorts dwongen ze oude menschen om voor hen te werken en behandelden de overigen naar hun brutalen Duitschen trant.

Men kon het gevoel van verlichting na jaren van druk opmaken uit het vreugdebetoon, waarmede de geallieerden werden ingehaald. Zij schudden hen met tranen in de oogen de hand en snaptten met de blijdschap van tongen, die eindelijk vrij zijn om zich te roeren zonder vrees voor den dwingeland na jaren, waarin ze geen woord konden uitbrengen, welke den veroveraars niet welgevallig zou zijn geweest.

Andere dorpen doorkomende, bemerkten we, dat niemand meer den in oorlogstijd gewonen moeden blik toonde.

Er was geen zweem van afgunst, dat hun vrijheid niet door de Franschen was bewerkstelligd.

De generaals Pétain en Pershing werden prachtig ontvangen toen zij de stad binnentraden.

Het gejuich klonk nog lang, toen ze over de waggelende brug der rivier waren overgestoken.

De Duitschers hadden alles, wat ze maar eventjes konden gebruiken, weggevoerd en de lakens en dekens van de bedden weggehaald, doch de wagens, waarmede de buit werd vervoerd, vielen in handen der Amerikanen, daar de Duitschers maar twaalf uur hadden om aan de schaar te ontkomen, welke den uitspringenden hoek afknipte.

Enkele huizen werden toch door eenige ruwe krijgslieden in brand gestoken, doch het vuur werd door de bewoners gebluscht.

De oude menschen schenen het hevigst van de bezetting geleden te hebben. Hun gezicht is gimpeld en erg bleek en hun oogen staan hol, maar fonkelden in de opwindning van het oogneblik.

De bewoners vertelden dat de Duitschers de twee banken beroofden, de stad voor een miljoen frank belastten en een groot aantal mannen tusschen de 16 en 45 jaar wegvoerden.»

Den Amerikanen waren 15.000 gevangenen in handen gevallen en zij hadden 465 kanonnen en honderden mitrailleurs veroverd.

De groote boog van St-Mihiel was verdwenen.

XIX

TER BESTORMING VAN DE

HINDENBURGLIJN

Intusschen trachtten de Duitschers de Parijsche bevolking weder schrik aan te jagen door hun vliegers boven de hoofdstad te zenden en er bommen te werpen.

Tot tweemaal toe bombardeerden zij in den nacht van 15 op 16 September Parijs en wreekten zich op vrouwen en kinderen over de nederlagen, die de verbondenen hen sedert twee maanden deden lijden.

Wanneer men hierbij het gedrag der verbondenen vergelijkt, die Weenen overvliegen, moet men vanzelf tot de gevolgtrekking komen, dat de Duitschers op een barbaarsche manier oorlog voerden.

Een les van beschaving werd hun gegeven door den dichter-vliegenier Gabriele d'Annunzio.

De bewoners van Weenen zagen voor de eerste maal sinds het uitbreken van den oorlog boven hun stad een vijandelijk vliegskadrl verschijnen en kenden al de ontroeringen die bij zulk zicht de harten schudden der bedreigde bevolking.

Weenen lag ver van ieder krijgstooneel en de Weenenaars waren des te angstiger.

Het was een zonnige zomerdag. De lanen en straten der Oostenrijksche hoofdstad waren gevuld met een groote menigte.

Plots in de blauwe lucht zag men zeven vijandelijke vliegtuigstellen. Ieder wilde dekking hebben tegen de bommen, maar hoe groot was niet de verbazing der bevolking, toen zij, in plaats van de vernielende bommen, duizenden kleine driekleurige briefjes naar beneden zag vliegen.

Het was de dichter Gabriele d'Annunzio, met zes zijner avontuurlijke vliegers, die den verren tocht hadden gewaagd om als de duif van vrede in de luchten te verschijnen en aan de Oostenrijkers bekend te maken dat het uur der gerechtigheid geslagen is.

In den vroegen morgen waren de dapperen opgestegen bij Venetië op Capronitoestellen.

Des dichters vliegtuig is te herkennen aan de zeven sterren, waarmede de vleugels bezaaid zijn, en aan den gevleugelden Venetiaanschen Leeuw.

Gabriele d'Annunzio had eerst zijn zoon omhelsd en was dan opgestegen voor den gevaarlijken tocht.

Drie duizend meter hoog in den « mannelijken hemel », zooals hij zelf zeide, was hij over de Alpen gevlogen. Om half tien blonken de witte vleugels in de zon boven Weenen.

Zij daalden tot 800 meter, namen 60 zichten van de stad en de omstreken, zien op straten en pleinen honderd duizend hoofden die naar hen zijn toegekeerd.

Een der vliegers daalt tot 70 meter en vliegt rakelings langs de Sint Stephanus kathedraal.

Gedurende twintig minuten vliegen zij rustig boven de stad, die zij vreeselijk hadden kunnen straffen voor al de misdaden, die de Duitschers en hun bondgenooten hadden verricht.

Zij wierpen enkel briefjes uit, briefjes in de kleuren van hun land: wit, rood, groen. Duizenden vlinders spelen in de zon, dwarrelen neder, dekken daken en straten. En willen of niet, deze zachte manier om zijn vijand te verslaan, maakte meer indruk op de gemoederen dan vrees en ontzetting hadden kunnen bewerken.

Daarop keerden de vliegers terug naar Venetië en werden aldaar naar waarde gehuldigd.

* * *

De openbare meening verwachtte veel van het offensief van Sint-Mihiel. Men dacht algemeen dat Briey-Longwy dadelijk zou vallen.

Maar het kon intusschen niet zoo vlug van de hand loopen. Foch bestudeerde zijn aanvalsplannen, die iederen dag een andere wending verkregen. Zonder verwijl dacht hij er aan den roemrijken zegetocht voort te zetten.

Nu de rechtervleugel opgeschoten was, moest het centrum gelijken tred houden.

Mangin was met zijn 10^e leger daar aan 't werk, maar stootte op een verschrikkelijken tegenstand. De vijand klampte zich hardnekkig vast aan het hengel, waarop zijn verdedigingsstelsel draaide. Mochten de Franschen de Chemin-des-Dames en de heuvelen van St-Gobain veroveren, dan daalden zij in de pleinen van Laon. Dat moest verhindert worden.

De strijd werd verbitterend.

Na een gedwongen rust van drie dagen, om reden van de stroomende regens, die alles doorweekten, rukte Mangin den 14^{en} September voortwaarts.

Ondanks het geweldig machinegeweevuur, het zware geschnut en de talrijke tegenaanvallen, kon hij de Hindenburglijn forceeren op de noogvlakte van Laffaux. Het woud van Mortier, den molen van Laffaux, Allemant, de steengroeven van Fruty en de grenzen van Sancy en Vailly vielen in handen der Franschen, die ook nog 2000 gevangenen namen.

Vijf dagen duurde de reuzenstrijd, iederen dag verwoeder, wilder. De Franschen naderen voet voor voet en bemeesterden de noogvlakte van Vauxaillon, den Apenberg, Sancy, de noeven der Loges, Chantereine, Colombe en Vailly.

De vijand wierp onophoudelijk nieuwe divisies in den strijd, doch vruchteloos. Zijn hernieuwde, hardnekkige tegenaanvallen vermochten niet aan de Franschen een duim van het heroverd grondgebied te ontrukken.

Onderwijl viel de Britsche generaal Rawlinson aan tusschen Kamerijk en St-Quentin.

Den 18^{en} September gingen de troepen op een breed front van drie uur ten Westen van St-Quentin aan slag. Tegen den middag waren zij 3 km. opgeschoten en hadden 3000 gevangenen gemaakt.

Op het gewonnen terrein lagen de dorpen Pézières en Epehy, Ronssoy, Templeux-le-Guérard en vijf andere.

De Duitschers waren ook hier blijkbaar voornemens op dit terrein stand te houden, om de waarnemingsposten en voorpostzone voor de Hindenburglijn in dit vak in handen te houden. Om dezen tegenstand te breken en het hooge terrein te veroveren, werd de Britsche aanval ondernomen.

Ook hier had het slechte weer den aanval eenige dagen verhinderd.

De aanval werd in den vroegen morgen, om vijf uur ondernomen. De nacht was erg rumoerig geweest. De Duitschers hadden groote hoeveelheden gasbommen tegen het vak van het Holnobosch gebruikt en omstreeks twee uur in den morgen begon een zware regen te vallen, die tot zeven uur aanhield. Het terrein was doorweekt, de ochtend zeer nevelachtig en het bleef mistig weer tot in het midden van den voormiddag.

Na een kort bombardement, rukten de Britten op. Toen brak de infanterie achter een gordijnvuur op.

De aanval der Engelschen ging over het loopgravenstelsel heen, dat zij hadden opgericht voor het Deutsche offensief in Maart. Bovendien werden breede vakken van de buitenwerken der Hindenburglijn, die daar voorbij lagen, bestormd.

De Duitschers, die het voordeel hadden beschut te zijn, vochten hardnekkig. De Engelschen namen hier 6000 gevangenen en vele kanonnen, waaronder een volledige batterij.

Op de rechterflank ondersteunden de troepen van generaal Debeney en ter linkerzijde deze van het leger van Byng den aanval.

Zoo waren thans de Engelschen in hun eigen vroegere stellingen. Op een plaats, tegenover Bellicourt, kwamen zij er eenigszins voorbij en drongen zij in de voorste werken der eigenlijke Hindenburglijn door.

In den namiddag ondernamen de Duitschers met een groot aantal kanonnen een verwoed bombardement in het Noordelijk deel van het gevechtsfront, tusschen Gouzeaucourt en den weg van Atrecht-Kamerijk.

De vinnigheid van hun vuur vernielde al de telefonische verbindingen der Engelsche troepen. Om vijf uur vielen de Duitschers met sterke strijdkrachten aan, doch werden op alle punten teruggeworpen door de 37^e divisie.

Een tweede aanval ontwikkelde zich ten Noorden Moeuvres en werd eveneens met zware verliezen voor de Duitschers afgeslagen.

Op bepaalde punten wisten de Duitschers de Engelsche schansen te bereiken en binnen te dringen, maar zij werden er door tegenaanvallen weder uit geworpen en werd de linie hersteld. Een groot aantal doode Duitschers bleven voor de stellingen liggen, terwijl vele gevangenen in handen der Engelschen vielen.

De Australiërs vielen in den avond om elf uur aan. Zij bemachtigden in een zwaren strijd de buitenpoststellingen der Hindenburglijn.

Noordwaarts viel Lempire in handen der Engelschen.

De Duitschers hadden in een tegenaanval het Gauchebosch kunnen heroveren, maar een flinke bestorming deed het hen weerom verliezen en wat zij er ook verder om streden, het was vruchteloos.

Om Moeuvres was de strijd verbitterd. De Duitschers hernamen het dorp.

Deze vijandelijke stoot was bedoeld als een voorspel van een sterken aanval in het vak van Kamerijk en werd door zwaar geschutvuur ondersteund.

Twee dagen hielden de Duitschers Moeuvres vast.

Een korporaal en zes man van Hooglandsche lichte infanterie, die te samen de bezetting uitmaakten van een der Engelsche posten, werden omsingeld en men waande hen in gevangenschap. Acht en veertig uren lang handhaafde dit troepje de stelling en bracht den vijand tal van verliezen toe.

In den avond van den 19^{en} September, toen de Engelschen Moeuvres heroverden, voegden de zeven man zich weer bij hun eenheid.

Den daarop volgende nacht viel de vijand weder het dorp aan. Heel den nacht deed de Duitse infanterie herhaaldelijk met vlamwerpers en handbommen vastberaden pogingen om in het dorp binnen te dringen. De Engelschen verijdelden al die pogingen na harden strijd.

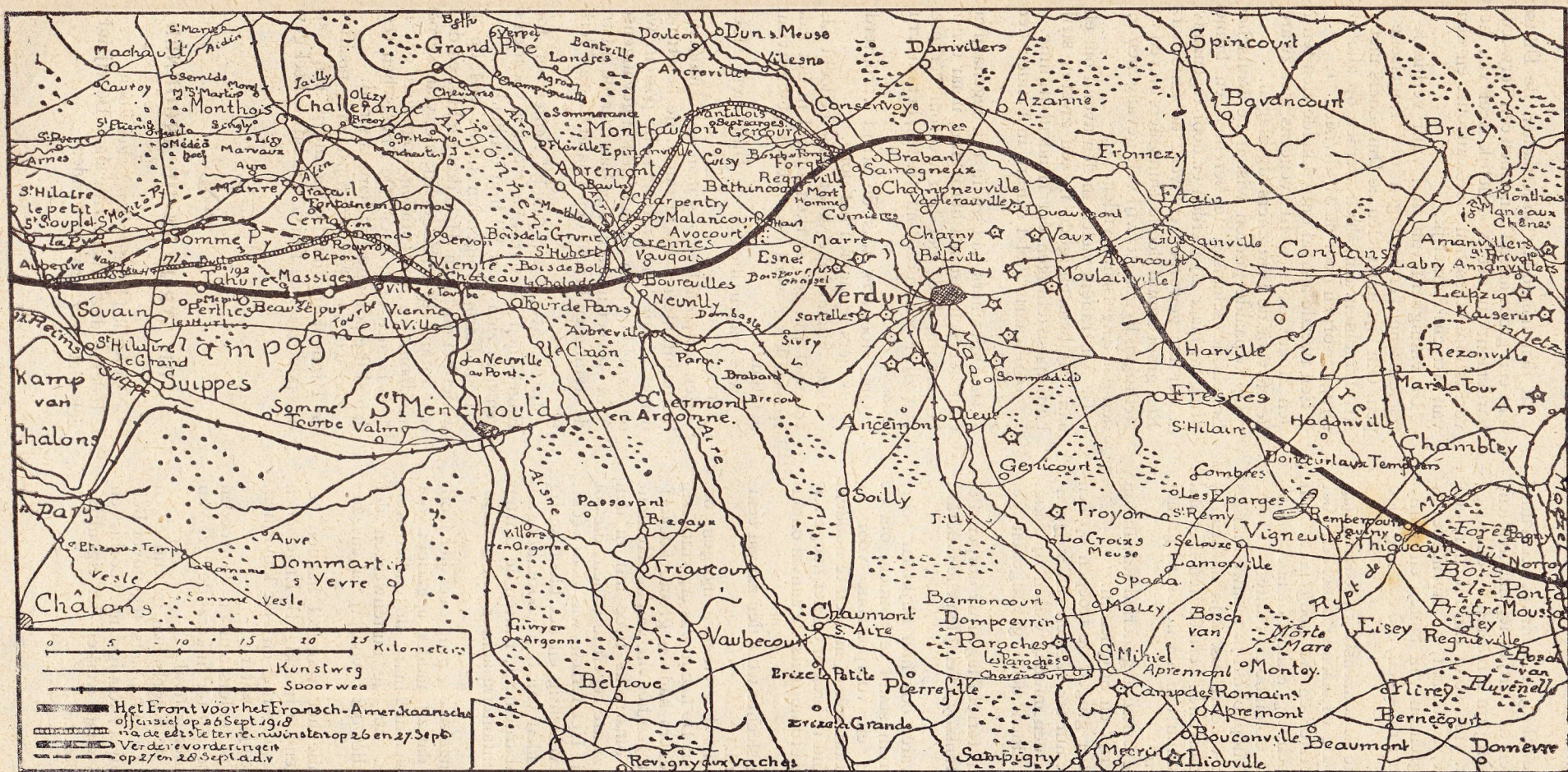
Zoo werden al de vooropstaande posities, die de Hindenburglijn beschermden, een voor een ingenomen en de Duitschers bij de keel gevat.

XX.

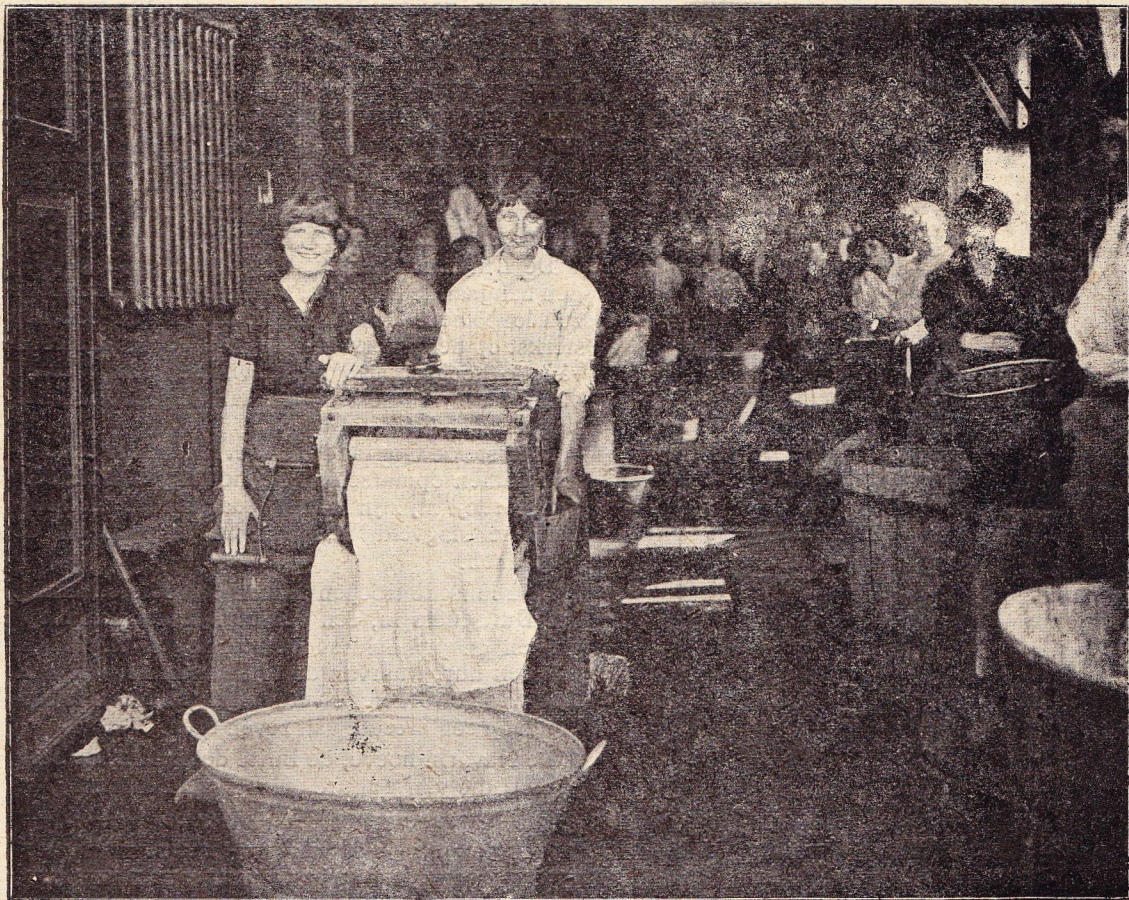
DE STRIJD IN DE ARGONNEN

« Aanvallen ! Aanvallen ! » zei Foch.

Iederen dag bracht zijn slag. De vijand weet zich niet meer waar te wenden.

Kaart van het strijdtooneel op het Westelijk front in September 1918.

Het wasschen der zakken, waarin levensmiddelen vervoerd worden.

Pas komt hij in een streek eenigszins tot rust of Foch laat langs een anderen kant storm loopen. De vijand moet overal zijn reserven heenzenden en overal wordt hij geslagen.

Vandaag is het in de bergen der Argonnen, morgen zal het in de Cambresis zijn, den 28ⁿ in Vlaanderen, waar de Belgen eindelijk onder de leiding van hun Koning den verschrikkelijken slag van Vlaanderen zullen bevechten.

De aanval op St-Mihiel en de overwinning der Amerikanen was geen op zichzelf staande operatie, maar een voorbereiding voor den grooteren aanval, die op den 26ⁿ September zou loskomen in de Argonnen. Om aldaar de Duitsche stellingen uit te nijpen, met het doel om later op te rukken naar de Duitsche spoorwegverbindingen en den voornaamsten uitspringenden hoek van den vijand in Frankrijk te bedreigen.

Het Fransche leger, dat hier aanviel, stond onder het bevel van generaal Gouraud. Pétain voerde alhier het opperbevel.

Het Duitsche opperbevel bootste de taktiek van Gouraud op 15 Juli na en trok zijn troepen kalm terug uit de vooruitgeschoven zone, toen het merkte dat de aanval op handen was.

Hij liet slechts enkele posten onder-officieren achter, om schijnbaar tegenstand te bieden.

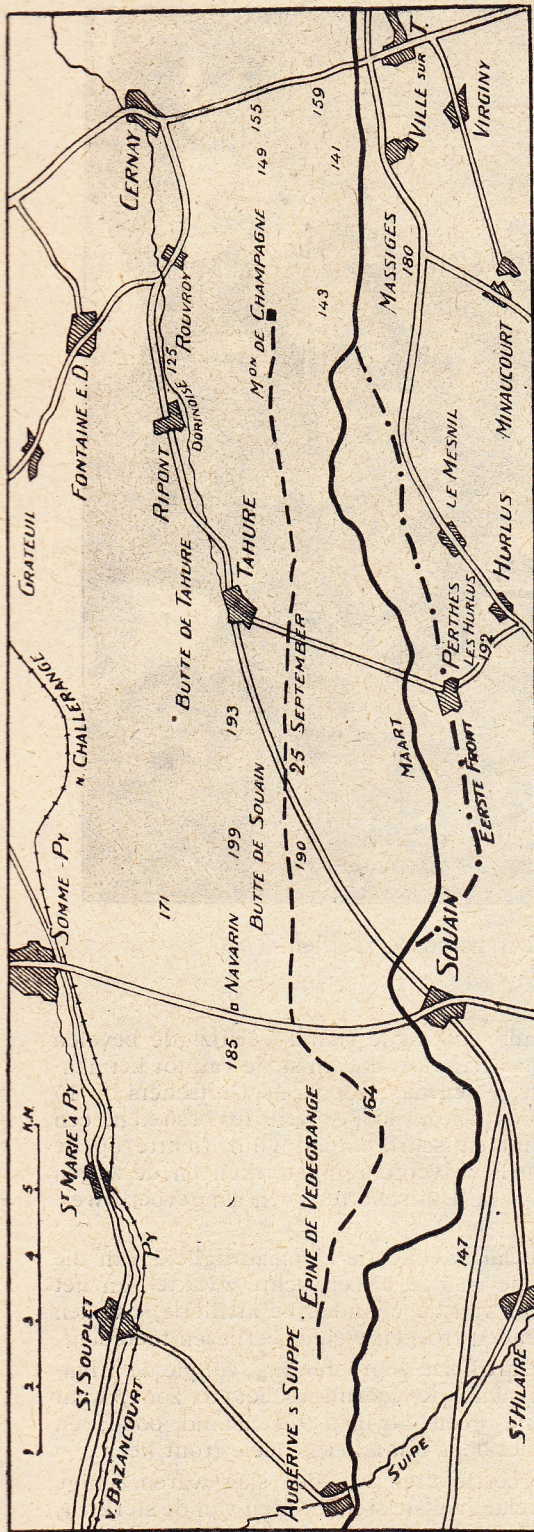
Gouraud vaardigde echter gewijzigde bevelen aan de artillerie uit, die, in stede van tot het aanbreken van den dag, zooals de Duitschers op 15 Juli deden, leeg loopgraven te bestoken, een vernielend en schrikbarend vuur richtte op de Duitsche hoofdverdedigingswerken en de wegen waarlangs de Duitsche reserven aangevoerd werden.

Een belangwekkende eigenaardigheid van die kanonnade was de onverwachte zwakte van het tegenvuur van de vijandelijke artillerie, dat den aanvallenden troepen weinig verliezen toebracht.

Na de artillerie-vorbereiding, volgde de infanterieaanval in de vooruitgeschoven zone, waar de vijand geen hevigen tegenstand bood, en drong snel door bijna het geheele front heen.

In de eerste uren van den slag waren eenige van de belangrijkste steunpilaren van de sterkten, die de Duitschers ingericht hadden, gevallen, waaronder het geduchte bolwerk van de Butte-du-Mesnil, dat den Zuid-westelijken steunpilaar vormde van de stelling van Tahure, waar de golven van den Franschen infanterie-aanval, in September 1915, vergeefs omheen bruisten en die tot den 26ⁿ September 1918 in het Fransche front uitstak als een klip in de zee.

Aan den linkerkant vielen de Franschen de ont-

Kaart van de linie der Buttes.

zaglijk sterke linie aan, genaamd de linie der Buttes, van de Butte de Souain af tot aan de Butte de Tahure. De strijd is hier noodzakelijkerwijze heel zwaar, maar juist kwam bericht van de vermeerstering van de Navarin-hoeve in de flank van de

Butte de Souain, die zodoende met omtrekking bedreigd wordt.

Daardoor moest de linie der Buttes vallen.

Tegelijkertijd benaalden de Amerikanen op den uitersten rechtervleugel belangrijke successen.

Zodoende werd op het heele front van 65 k.m. de vijand uit vooruitgeschoven sterkten geworpen, waarvan vele plaatsen waren, waar hij lange jaren veilig had kunnen vertoeven.

De Duitschers senen misleid te zijn geworden aangaande het punt, waar de zwaarste aanval zou loskomen. Hun artillerie-tegenstand was het sterkst op den uitersten linkervleugel in de streek van de hoogten van Moronvilliers, ten Westen van het dal van de Suppes, aan de grens van het slagveld.

Hier stelde Gouraud zich tevreden met een behoedzamen opmarsch in de richting van de bergen, terwijl hij zijn kracht spaarde voor het voornaamste slagveld tusschen de Suppes en de Argonnen.

De Fransche troepen namen de voorste stelling der Duitschers in, een vervaarlijk net van loopgraven en prikkeldraadversperringen ter diepte van een uur, waarvan de vijand van 1915 af niet moe was geworden de verdedigingswerken te stevigen op een breedte van zeven uren.

De Navarin-hoeve, de Butte de Souain, de berg Muret, die van Tahure en die van Le Meslin, de dorpen Ripont, Tahure, Rouvrois, Cernay-en-Dormois en Servon, als steunpunten in orde gebracht en door den vijand razend verdedigd, werden den eersten dag van den slag in harden strijd vermeersterd.

Meer dan 7,000 gevangenen werden genomen en de buit was onafzienbaar.

Den 27ⁿ September braken de Amerikanen door de Hagen- en Völkerlinies, die hulpverdedigingswerken waren van de Hindenburglinie en waren nog geen mijl af van de eindpunten van de Duitse drie spoorwegen met normaal spoor.

Gouraud rukt den spoorweg over en laat hem twee kilometer achter zich liggen. Grateuil en Fontaine-en-Dormois worden bemeesterd.

Generaal Liggett maakt 5.000 gevangenen, Gouraud 10.000.

De vijand doet tegenaanvallen. Liggett doorstaat den schok. Gouraud stelt vast dat er 10 divisies voor hem staan, werpt ze overhoop en kon den 28ⁿ September, op de Py, zich van de verdedigingswerken ten Noorden van de rivier meester maken.

Op den rechtervleugel is de strijd hevig, op de twee punten Bellevue en den Cuveletberg, die de Aisne beheerschen.

De verdediging is hardnekkig. Meermaals moet men de kanonniërs bij hun stukken doodden. Maure ligt weldra achter de Amerikaansche troepen en dezen staan dien dag aan den zoom van Exermont en Briulles.

Weldra wordt Gouraud, ten Noorden van de Alin, tegengehouden door de hoogvlakte van Aure-Marvaux, die het dal der Aisne beheerscht.

Maar Gouraud stond voor heeter vuren. St. Marie-à-Py, Aure en Marvaux vallen, en den 30ⁿ

Ten aanval!

September staan de Franschen aan de grenzen van Monthois.

In den loop van deze geschiedenis werd meermaals over de Argonnen gesproken. Wij willen den lezer een beeld geven hoe de vijand zich aldaar had vastgenesteld en hoe zwaar de strijd aan dit gedeelte van het front tijdens den oorlog was.

Wij ontleenen deze bijzonderheden aan een beschrijving van den gekenden journalist Blankenstein, die zoo menig hartelijk woord ten voordeele van België heeft geschreven:

«De Argonnen leven in de algemeene voorstelling als het luguberste der oorlogstooneelen. De plaatsbepalingen in de nuchtere legerberichten wekken reeds griezelige voorstellingen: «Le moulin de l'homme mort», «La fille morte», «Le cimetière», zijn namen om van te huiveren. Dan heeft men allicht ook de beklemmend sombere beschrijvingen gelezen van het ondoordringbare, onontwarbare woud van kreupelbosch zonder zware boomen, waar als op den tast, dag en nacht, en nu al jaargetij na jaargetij, met het blanke wapen tusschen het taaië kreupelhout wordt gevochten en vermoord...

Ik heb thans de bloedigste en luguberste plaatsen van dit geheimzinnige slagveld bezocht; veel vond ik er anders dan het mij beschreven was; nog luguberder en bloediger echter ook.

De namen in het donkere bosch konden allicht in vreedstijd een eenzamen wandelaar doen huiveren, met hun herinnering aan dood en moord. Nu zijn zij krachteloos geworden, dun van klank, een grotesk zwakke uitdrukking van het lugubere van een land, dat geen slagveld maar een slagveld is, waar de grens tusschen leven en dood onwerkelijk geworden lijkt, waar men nog toevallig soldatenlijken kan vinden, evenals de verspreid liggende kardoezen, niets meer schijnende dan de uitgebrande levenloze sporen van een strijd.

L'homme mort, zeker, een naam waar de huiverende herinneringen aan een lugubere misdaad in naklinkt. Men spreekt over dezen naam, zich een weg banende over een slagveld, dat na zes

weken nog niet geheel ontruimd is kunnen worden. Maar gij breekt af, want uw aandacht wordt getrokken door een grooten, gaven schoen, die op onbegrijpelijke wijze aan een boomstronk hangt. Gij gaat er heen, en moet met gruwen ontdekken, dat de schoen aan een verpletterd menschenbeen vast zit, dat door een ontploffing losgescheurd en op den boom geworpen is. Gruwelijker nog: stukken uiteengescheurde Fransche uniform waaruit menschenlijke knoken steken, liggen hier verspreid. Ook nog een ander been...

Ik fantaseer hier niet een bloedig visioen, maar refereer nuchter en nauwkeurig een kleine ontmoeting, de griezeligste van dien dag wel, niet eens echter de meest tragische...

Le Cimetière. Wat zegt die naam in dit gebied? Waar werkelijk de groote kerkhoven zijn, Fransche en Duitsche, daar heeft men de heuvels nu geen makabre namen gegeven. En eigenlijk ook niet reden. Welbeschouwd, is het alleen daar vreedzaam en vriendelijk, door de mooie zware kruisen en bloemen, ja, reeds door eenige groote steenen gedenkteekens. Het schijnen lachende oasen temidden van deze woeste verlatenheid en ordeloze vernieling. De mooie kruisen en kransen staan immers zoo verzorgd en regelmatig... Meer dan zeshonderd op het kerkhof van één regiment... Systematisch aangelegd door een talentvol architect. Die rust nu, in zijn eigen werk, omdat de ontstekers van een granaatkartets hem hier trof, op een graf....

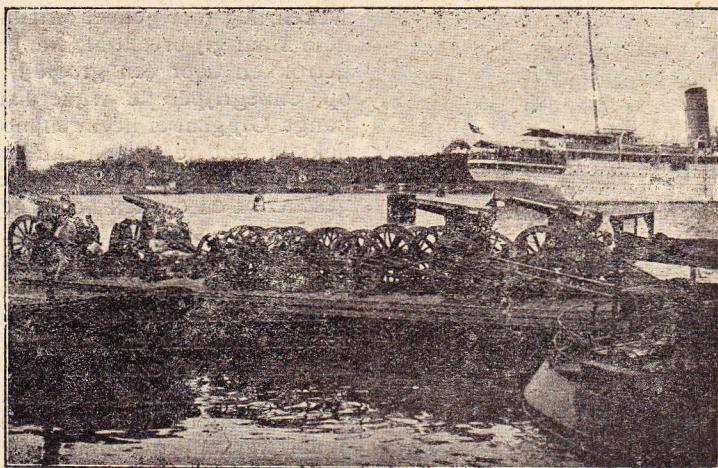
Daar even verder op ziet het er anders uit. Daar heeft men veertig Franschen gevangen genomen, de eenig overgeblevenen van een compagnie. Men komt er over een veld met verlaten Fransche stellingen. De grond is er door een trommelvuur van zware granaten met kuilen overdekt, als een pokdalig gezicht. Ik weet geen andere vergelijking. Kuil ligt naast kuil, door een smallen rand gescheiden. Merkwaardig, deze regelmaat; nooit schijnen twee granaten op één plaats gevallen. Een zonderling spel van het toeval!

Maar waarom eigenlijk deze plek in het bijzonder pokdalig genoemd? Is er dan in dit heele gebied een vierkante dekameter grond, waar geen mijn of bom is ontploft? Het profiel van de heuvels is veranderd, misvormd, een aaneenschakeling van bulten geworden.

Het lijkt inkonsekvent, dat ik probeer hier een beschrijving te geven van den bodem van het immers ondoor- en onoverzienbaar genoemde Argonnenbosch. Ik moet echter bekennen, van het bosch niet veel meer te hebben gezien. Dat stond nog verderop overeind, achter de Fransche stellingen, waar nog niet gevochten is. Hier echter was het niet mogelijk geweest een voetbreed te veroveren, voordat alle leven erop, van mensch en plant, was uitgeroeid.

Dit is geen bosch meer, maar een wild stoppeld, bezaaid met wortels en stompjes tot mans- en stamhoogte toe. Dat alles is het werk geweest van mijnen en granaten. Alleen in den beginne vocht men zonder artillerie. Toen moest het zijdgeweer en de handgranaat alle werk doen, tegen kreupelbosch en mensch.

De strijd was een Indianenstrijd, met beslui-

Het vervoer der kanonnen te water.

ping en overrompeling. Maar ook nu nog moeten bajonet en handgranaat steeds het werk van de artillerie voltooien.

Want als de zware granaten en mijnen het terrein als een honingraat hebben doorzeefd, is er altijd nog leven overgebleven, en zoolang er leven is, is er tegenstand. Het kan dan nog zuur genoeg zijn, de steile en onbegaanbaar glibberige en kleverige hellingen te bestormen. Bij het beschouwen van de posities, die de Duitschers hebben genomen, begrijpt men twee dingen niet: Ten eerste hoe daar nog één verdediger na het bombardement in leven kon zijn en dan, hoe de veroveraars er tegenop zijn gekomen, zoolang daarboven nog menschen waren, die zich verdedigden.

De geknotte boomstammen, die nog staan, zijn doorzeefd door geweerkogels. Dat zijn de muggen, die zomer en winter gonzen in dit gerooide en als slordig neergebeukte woud. Telkens hooren wij een hoogen slag als een gewerschot. Het is het inslaan van verdwaalde kogels in het hout. Dit lijkt zoo bedriegelijk op het afgaan van een geweer, dat het in den beginne vaak valsch alarm heeft veroorzaakt....

Ik moet glimlachen als ik het bosch aanzie met de herinnering aan een Zuid-Duitsch rijmpje:

« Hoera, hoera in de Argonnen.

Hebben wij weer een boom gewonnen. »

Inderdaad, deze galgenhumor is treffend genoeg; en als men dan nog ziet wat zoo een Argonnenboom is... Op vele plekken gaat het aldus: boom, een paar struiken, kuil; boom, een paar struiken, kuil, en zoo eindeloos door. Om den kuil heeft men telkens bloedig moeten vechten.

Op de dichtbegroeide hellingen van nauwe valleien heeft men tegenover elkaar gelegen en met kanonnen op een paar honderd meter afstand rechtstreeks in elkanders stellingen geschoten.

Zoo zijn de afmetingen en afstanden van het moderne gevecht hier ineengeschrumpeld.

Ik heb in de Argonnen heel andere indrukken gekregen, dan op alle andere gedeelten van het oorlogsterrein. Wel zegt men terecht, dat elk

stuk van het front weer zijn eigen karakter heeft, en niet alleen den aard van het terrein, maar ook zelfs dien van de aanvoerders weerspiegelt. Hier echter is het onderscheid in karakter met al het andere, wat ik nog heb gezien, wel zeer radikaal.

Ik heb den stellingsoorlog aanschouwd in het vrije veld van Noord-Frankrijk, waar de tegenstanders ook niet meer dan 35 meter van elkaar lagen; ook ben ik in loopgraven geweest voor het belegerde Nowo Georgiewsk, anderhalve dag voor den val. Overal kreeg men een indruk van passiviteit, van in berusting geduldig wachten der troepen.

Hier in de Argonnen voelt men echter steeds door den loerenden druk van een taaien strijd. Ofschoon het nu al sedert zes weken kalm was, ofschoon iedere poging tot aanval zonder uitvoerige, misschien maanden eischende voorbereiding een dolzinnige zelfmoord zou zijn, is de wacht zoo scherp alsof ieder oogenblik een aanval wordt verwacht.

Rust heeft men hier nooit, en zelden zwijgen de kanonnen. De gemoedelijke kalmte van het langdurig geduld oefenen ontbreekt hier. Elders zag ik steeds de machinegeweren bij de hand gehouden, om bij de eerste beweging van den vijand in het schietgat te worden geworpen. Hier stonden zij, voor den strijd gereed op hun gevechtsplaats, met een volledige, loerende en mikkende bediening er achter.

Even slechts keken de mannen om bij ons bezoek, ons vlug toeglunderend als een hengelaar, die beet heeft.

En toch was er rust over het heele front. Bijna geen gewerschot weerklonk, alleen het onophoudelijk en dof gestamp van de kanonnen en ontploffende granaten en het eigenaardig gorgelend gegil van het zwaar kaliber, dat hoog boven ons zijn baan beschreef.

Ik loop hier echter mijn verhaal vooruit, door reeds van ons bezoek aan de loopgraven te vertellen. Voorloopig baggerden wij nog door de dikke laag van taai, glibberig leem, dat onze voeten scheen vast te houden.

Kilometerlange tunnel-loopgraaf die tot de vuurlinie gaat.

Vrijwel onbegaanbaar wordt het terrein, zoodra men de hoofdwegen verlaat, waarvan men over kilometer na kilometer uit naast elkaar gerangschikte, dunne boomstammen, een vast pad heeft gemaakt.

Dit taale leem is het kenmerk en de plaag van dit oorlogsterrein. Met een korst ervan zijn de uniformen overdekt; het vult de loopgraven, kuilen, schuilplaatsen en onderaardsche verblijven.

Voor de troepen tijd hadden gehad om met schotwerk van allerlei aard hun holen en grachten bewoonbaar te maken, was dit het element geweest, dat hen doorweekte, en bij iedere levensuiting hinderde. De ergste plaag was men nu te boven. De oude loopgraven raakten gedraineerd, men was in steenigen grond gekomen.

Een dunne rook, die boven de aarde hing, was nu het eenige teeken, dat groote, onderaardsche, bewoonbare dorpen verried. Men stond soms plotseling te midden daarvan, zonder iets te hebben gemerkt.

Alsof men op een mierenest had getrapt, krioelde het dan bij onze komst uit den grond. Dan waren er echter ook half bovenaardsche, terrasgewijze tegen de hellingen aangelegde blokhuizen, en verder naar achter, voor de officieren, aardige huisjes van boomstam en zelfs van steen.

Men heeft den tijd gehad om zich in te richten in de Argonnen...

Trotsch zijn de krijgslieden in de Argonnen op hun moeilijken, gevaarlijken en ondankbaren post. De bloedige verliezen, waar de schrikwekkende overblijfselen van bloedige gevechten nog niet geheel zijn weggeruimd, waar onontplofte granaten en mijnen, doorboorde metalen hoofdedeksels der Franschen, handgranaten, geweerpatronen, uniformen nog verspreid liggen, merkt met de uitingen van hun goede luim. Het «mori-turi te salutant», op dit bloedigste der slagvelden, is bij hen waarlijk geen tragisch gebaar...

Op onzen weg naar de voorste linie volgden wij een eind veldspoor. Soms ging onze weg over verlaten slagvelden en stellingen, die ik reeds beschreef, dan weer door verbindingsgraven, eindeloos kronkelend.

Zij waren zoo smal als ik ze nog op geen ander front heb gezien; het elkaar passeeren kon alleen met groote omzichtigheid en niet eens overal plaats vinden.

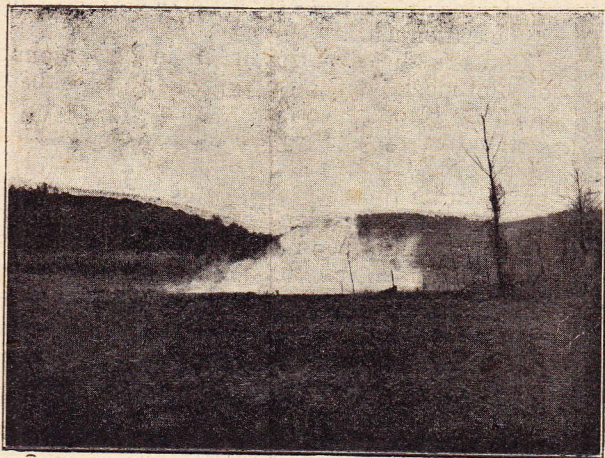
Het loopen ging goed, omdat bijna de heele weg met naast elkaar gelegde knuppels geplaveid was. Bij tijd-en-wijle kwam men door stukken oude Fransche stelling uit het overrompelings-tijdperk, toen men de vijandelijke loopgraven nog niet met trommelvuur wegvaagde. Men kon niet gaan zonder telkens aan beide zijden de drassige wanden te raken, en al spoedig waren wij zoo aardgrijs als echte Argonnenkrijgers kunnen zijn.

Primitief was hier alles, vooral ook de woon-holen, die wij langzamerhand bereiken. Hoe anders zag het er hier uit dan in de met verfijnde geriefelijkheid ingerichte loopgraaf-dorpen, die ik veel Westelijker in het front had bezocht. Het is hier echter ook een weinig gevaarlijker.

Wie de voorste loopgraven voor het eerst bezoekt, dien wacht gewoonlijk een teleurstelling. Hij heeft natuurlijk gedacht lange gelederen soldaten achter hun geweren op post te vinden, en nu ziet hij slechts hier en daar achter schilden en kijkgaten een man op wacht. Men schijnt niet eens voorbereid op een aanval, en achteraf vraagt de bezoeker zich nog hoofdschuddend af, waarom de vijand hier nog niet is doorgebroken.

Heeft men echter meermalen een frontstelling bezocht, dan begrijpt men dat het aan beide zijden zoo gesteld is, ook beseft men dat de ander het heel gauw merken moet als een der partijen toebereidselen maakt voor een overrompeling, en dat de beste schildwachten tenslotte voor de stelling liggen in den vorm van grimmige prikkeldraadversnerringen. Een aanval is niet zoo eenvoudig, als hij den toevalligen bezoeker eerst voorkomt.

Minder nog dan elders scheen het terrein tusschen de stellingen in de Argonnen uit te lokken tot een aanval. Daarvoor was het te steil, te modderig, te kleverig. Hoe noodlottig iedere poging tot toenadering moest zijn, bewezen eenige dooden in de open ruimte, die daar al eenige maanden gelegen hadden: zij bewezen het niet alleen door hun lot, maar ook door het feit, dat nog niemand het gewaagd had, hen weg te halen. Des-

In de Argonnen.

niettemin werd hier de wacht strenger uitgeoefend, was de oplettendheid veel scherper, dan ik elders nog had gezien.

Ongemerkt bijna kwamen wij in het gevechtsfront. Wij merkten het aan de schildwachten, die stil en strak in hun verhoogde nissen stonden, als heiligenbeelden in een oude kerk.

Geen woord, geen groet werd daar gewisseld, bij uitzondering een stille knik of een gebaar.

Met strakke aandacht zochten de mannen het smalle terrein af, dat hen van de vijandelijke linie scheidde.

Het was of zij op te letten hadden, dat geen insect zich bewoog tusschen de boomstronken en kuilen, zoo minutieus leek hun vorschend staren. Men liep hen vanzelf zoo stil mogelijk voorbij, als vreesde men hen te storen in een nauwluisterende bezigheid. Minder de dreigende vijand was, zoo leek het, de oorzaak van deze geestelijke gespannenheid, dan wel de vermaning van gruwelijke herinneringen.

Of dreigde er toch een voortdurend gevaar van besluiping, niet door mensen, maar door een anderen onweerstaanbaar doodenden vijand?

Overal voor het grijpen in kleine nissen stonden zwarte flesschen met geschreven etiket: «Schutzlösung gegen giftige Gase». (1)

Op honderd, op tachtig, op veertig meter afstand lag de vijand — als het niet in dezelfde loopgraaf was.

Eenmaal op een plaats waar de stelling een scherpe bocht maakte, vermaande men ons, om zeer zacht te loopen en te luisteren.

De schildwacht op den hoek ging even ter zijde, om ons door zijn kijkgat te laten zien. De gang ging daar verder tot waar men tegen een afdamming van zandzakken keek. Daarachter moest nu de Fransche schildwacht door zijn gat staan gluren.

« Hoever? », vroeg ik fluisterend.

« Twintig pas » was het antwoord.

Daar was de strijd met bajonet en handgranaat onbeslist gebleven, daar hadden beide partijen, de binnengedrongen Duitsche en de Fransche verdedigers, taai vastgehouden aan hun bezit, tot de strijd verstijfd en deze toestand eruit ontstaan was.

Nergens heb ik zoozeer den indruk gekregen van den strijd, borst tegen borst, van een onophoudelijk met en tegen elkaar worstelen en dringen, als in dit gebied. Alles leek ook zoo primitief aangelegd, zoo in de haast gemaakt. De nauwe, diepe, enge gangen der loopgraven schenen ons op vele plekken te willen vasthouden in hun modder, al hadden de nieuwe bezitters ze ook reeds verbeterd door primitieve draineering en plaveisel.

Zij leken zoo weinig op de ruime, geriefelijke gangen, die ik elders in de vaste stellingen der Duitschers had gezien, om niet eens te spreken van de overdaaglijk weelderig uitgevoerde kunstwerken der Russen.

De verblijven leken holen in de modder, niet de verrassend menschaardige onderkomens, die ik elders had aangetroffen.

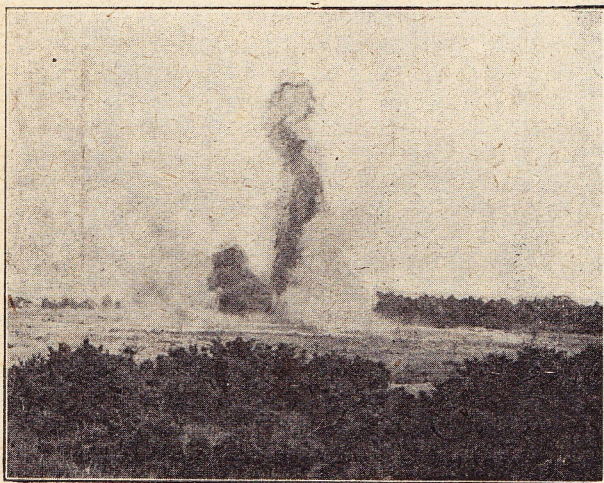
Mannen lagen daar te rusten op den naakten grond. Nu begreep ik waarom alle uniformen hier er zoo onooogelijk beslijkt en verwaarloosd uitzagen. Alles was er geelachtig grijs aan geworden; zelfs de banden van het ijzeren kruis vertoonden niet meer dan deze eene kleur. Hoe zagen wij zelf, die ons nog betrekkelijk konden ontzien, er na dit kort bezoek reeds uit!

Wij moesten nu door tunnels, overdekte gangen, omdat de vijand hier gezicht had in de stelling. Slechts spaarzaam licht drong op vele plaatsen door, uit spleten waardoor wij konden neerzien op de schansen der anderen in het dal, die met van sneeuw en vocht glimmende zandzakken waren gedekt. Met hoeveel moeite en offers moesten deze stellingen zijn voltooid, die men ons hier nu reeds prees als heerlijkheden van gerief en veiligheid, bij die van vroeger vergeleken. Mijn hemel, hoe moet de toestand eens zijn geweest?

De Deutsche loopgraaf liep over den top van den heuvel, volgde diens steile hellingen. Hier was de grond rotsachtig, had men trappen moeten uithouwen in de harde steen. Het was een moeizaam geklauter en getast in het donker, waarbij men soms beloond werd door een verrassend uitzicht over beide stellingen. Men voelde zich als bij een bezoek in een oude torenruïne. In de hoeken teekenden zich flauw, in een schemer van door spleten binnenvallend licht, grijze gedaanten af, schildwachten, die onbewegelijk den vijand stonden te beloeren. Nog moeilijker en romantischer echter, dan de tocht omhoog, was de steile daling langs de groote, ruwe, ongeregelde rotstrappen in 't donker van de tunnelschans. Het zou ons niet eens hebben verbaasd als daar vleermuizen uit de hoeken waren opgefladderd.

Hoe moest de wachtdienst hier 's nachts zijn, als overdag alles reeds zoozeer van wantrouwige spanning getuigde? Toen wij weer in het licht kwamen, in het ongeflankeerde en daarom onoverdekte deel van de loopgraaf, zag ik aanduidingen daarvan. Daar lagen leegge hulzen ver-

(1) Beschermende vloeistof tegen giftgas.

Het inslaan van granaten.

spread van de patronen der lichtpistolen. Ik raapte er een op.

«Daarmede kalmeeren zich de schildwachten in het donker», zei glimlachend een officier.

«Het op post staan hier zou aan beide kanten te beklemmend zijn, als de mannen het terrein niet voortdurend verlichten konden met hun raketten. Dat geeft zelfvertrouwen. Den heelen nacht door is er vuurwerk bij vriend en vijand.»

Hij lichtte nu den voorhang op van een van de vele kleine nissen in den wand, waarin wij, netjes opgestapeld, de handgranaten zagen liggen.

«Deze kastjes zijn onze huisapotheken», legde hij verder uit, «daar ligt alles bij de hand voor het dagelijksch gebruik, de patronen, de gasmaskers, het brouwsel tegen gas, de vaseline voor de oogen en wat zooal verder noodig is.»

Het «dagelijksch gebruik» werd onmiddellijk bevestigd, door een zwaren, scherp knal in onze nabijheid. Een Franschman had waarschijnlijk gemerkt, dat de bureu bezoek hadden, en wierp nu, als kleine plagerij, met een handgranaat. Heel boos meende hij het niet, wat het bleef bij die ééne.

Wij kwamen nu aan loopgraven, die wij als typisch Fransch maaksel konden herkennen. De grond moet hier overal worden geschoord tegen afschuiven, en de Duitschers gebruiken daarvoor de bekende horden, die men in Nederland in de weiden ziet.

De Franschen werken echter romantischer, antieker, met meer zwier van vorm. Al hun vroegere stellingen zijn gekenmerkt door de ronde schanskorven van fijn vlechtwerk, die met aarde gevuld zijn. Het is een specialiteit, waarmede zij op vele plaatsen ook de zandzakken vervangen.

Wij verwonderden ons over het weinige infanterievuur, dat wij te hooren kregen. Dat lag aan de dagindeeling van de Franschen, vertelde men ons. Die houden er hier, evenals op zoovele andere plaatsen, vaste gevechtsuren op na. Het beste komen zij op dreef, als zij het noenmaal verorberd hebben, zoo tusschen twee en vier. Zij letten daarbij zeer nauwkeurig op de klok. De

handgranaat, die om half twee gebarsten was, moest bepaald een kwajongensstreek zijn....

De artillerie scheen zich dien morgen echter niet aan de schaffturen te willen houden. Zij komt hier trouwens nooit, bij dag noch bij nacht, tot zwijgen. Niet voor niets heet het hier de onrustigste plek van 't heele Westerfront. Onafgebroken stampten de kanonnen, zwaar geschut alles, naar onze begeleiders, die de verschillende kalibers nauwkeurig aan hun gehuil herkenden, ons verzekerden. «Dat is 10 1/2, dat is 12, dat is 15 c.M.» legden zij uit, bij ieder tremoleerend gehuil boven ons hoofd.

Langzamerhand waren wij weer in de verbindingsloopgraven geraakt. Wij kwamen verder van de Fransche geweren, konden ons zelfs reeds hier en daar boven den grond wagen. Het was 2 uur geworden, en stipt op tijd, zooals men ons had aangekondigd, werd het levendiger. Op een paar honderd meter afstand van ons barstte met zwaren, doffen slag een Fransche mijn.

Deze werpmijnen spelen een groote rol in dit gebied, en zij zijn er zelfs het meest gevreesde wapen.

Veel gevreesder nog dan de zware granaten, die tegen de dekkingen niet zoo een geweldige uitwerking hebben, en die ook niet met zoo groote nauwkeurigheid in de gangen geworpen kunnen worden. Treft een groote granaat b.v. de prikkeldraadversperring, dan rolt zij deze op en maakt daardoor slechten een betrekkelijk kleine bres; een mijn echter, met haar veel grotere lading, werkt volkomen vermorzelend.

Wij zagen ze overal nog rondliggen in de oude stellingen, onontploft, z.g. «Blindgänger» met veel meer respekt bejegend, dan de weigeraars onder de granaten, die door de manschappen altijd onmiddellijk van hun koperen ringen worden beroofd — een geliefkoosd geschenk voor de vrouwelijke betrekkingen. Wij zagen ze in alle grootte, potvormig, granaatvormig, en dan ook de bekende vleugelmijnen der Franschen. In een kuil lag een onontplofte Deutsche mijn, er uitzien als een granaat van reusachtige afmetingen, grover en langer vooral dan de projektielen van het zwaarste vestinggeschut.

Deze dingen zijn echter bijlange niet zoo zwaar als zij er, met de kanonkogels vergeleken, uitzien, omdat zij hoofdzakelijk uit een ontzaglijke lading van ontlofbare stof bestaan; maar het zijn daardoor vliegende kruittmagazijnen.

Steeds driftiger werd het gestamp der kanonnen en het gehuil boven ons, terwijl wij het gevechtsveld van den 8sten en 9en September 1916 bezochten. Zij vormden een onbegrijpelijk moeilijk stormterrein, de Marie Thérèse, de Ezelsneus, de Rheinabeneuvel, en hoe deze omgeploegde bellingen verder heeten.

Op de eene plek lagen nog, als gevaarlijke voetsporen, Fransche handgranaten en de afschuwelijkste dingen verspreid: elders weer sloeg reeds de rook uit den grond van onderaardsche doornen.

Voor een half weggedoken blokhuis zaten eenige gebarste krijgslieden, op leeftijd, in hun ruigheid een grappige tegenstelling vormend met hun weelderig noenmaal, bestaande uit een paar van

Engelsche troepen brengen hunne kanonnen op een door hen veroverde strook gronds in nieuwe stelling.

de bekende potjes met pâté de foie gras. Het is hier nu eenmaal een zonderlinge wereld!

Wij glibberden voort over de doorwoelde aarde, zoo snel als wij onze voeten konden los krijgen. Het omgeslagen bosch, dat ons bij onze komst zoo schrikwekkend toegeschenen had, leek ons nu bijna parkachtig idyllisch, toen wij het terrein achter ons hadden, waar in doorschoten hoofddeksels, vertrapte kleeding en wapens en erger nog, de sporen van dood en verminking verspreid lagen.

Een emotie van dit gebied bleef ons nog gespaard. De morgen was helder geweest, bij uitstek geschikt voor vliegeraanvallen, die hier onophoudelijk plaats vinden, maar nu eenigen tijd door voortdurenden mist waren verhinderd. Thans echter begon de sneeuw weer te dwarrelen, in natte, groote vlokken, als was het nog niet nat en vies genoeg in de onoverdekte graven.

Op de stemming van de manschappen, die wij tegenkwamen, scheen dit echter opwekkend te werken. Nu het vliegergevaar voorbij was, kwamen zij overal voor den dag.

Als men veertien maanden lang in de noodzakelijkheid is geweest om zich tot amphibie te ontwikkelen, doet een beetje nattigheid meer en niet veel toe. Wij echter waren blij na vier uur baggeren den vasten, zij het ook bolderiger knuppelweg weer onder onze voeten te voelen. En een genot was het, toen kort daarna, in het warme blokhuis van den regimentskommandant in schrikbarende groote teilen dampende soep uit de veldkeuken binnengedragen, en met potlepel van het zwaarste kaliber werd rondgediend.

* * *

Het was een echt wintersche morgen, toen wij per automobiël Sedan verlieten, op weg naar het front in de Argonnen. In den nacht had het gesneeuwd, en een morgenvorst hield het prachtige Maaslandschap nog bedekt met een dunne witte laag. Daarom scheen alles op onzen mooien rit eerst zoo vreedzaam, zoo normaal, als besneeuwd akkerland. De dorpjes langs onzen weg waren meest ongerept. Alleen om enkele plaatsen was verleden jaar gevochten; daar stonden dan nog slechts blinde, zwartgebrande geraamten overeind van de huizen. Anders echter waren het meestal alleen de uiterlijke teekenen van militair kwartier, die aan den oorlog herinnerden.

Hoe later het echter werd, des te meer gingen men de verlatenheid van de streek merken. De huizen wilden maar niet levendig worden. Bewoond waren zij, maar meestal door ingekwartierde soldaten. Men hoefde slechts ramen en gevel aan te zien, om te weten, dat daar een huisvrouw ontbrak. De bevolking is hier uitgeweken. Het welvarende stadje Buzancy b.v. had op het oomblik van zijne 750 inwoners er nog slechts over.

toen het later op den dag werd, merkten wij verlatenheid ook aan de velden. De sneeuw; nu weggedood, en wij konden zien, dat iets bij uitzondering een akker bewerkt was. Toe nader wij bij het gevechtsterrein kwamen, te meer was de streek tot militair operatie- en artierterrein verstijfd. Op de wegen ratelden zens van den trein, of werd soms vee voor de nage voortgedreven. De vensterrijen in de iedige dorpen waren bestoven, en in de verlen huizen zag men door de doffe ruiten slechts grove, in veldgrijs gekleede gedaanten zich bewegen.

Nieuwe straatbordjes waren aangeslagen met